

M A R K
G A L E O T T I

Homo criminalis

Hoe de georganiseerde misdaad
de wereld dicteert

Vertaald door Alexander van Kesteren

2025 Prometheus Amsterdam

Ik draag dit boek op aan Anna, vanwege haar eigen fascinatie met boeven, en aan Masha, omdat ze geen boef is.

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

Oorspronkelijke titel *Homo Criminalis*

© 2025 Mark Galeotti

© 2025 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Alexander van Kesteren

Omslagontwerp en -beeld Bart van den Tooren

Zetwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 5975 7

‘Wordt een mens het recht ontzegd om het leven te leven waarin hij gelooft, dan heeft hij geen andere keus dan een outlaw te worden.’

Nelson Mandela

Opmerking: Hoewel het misschien vreemd overkomt dat ik als standaarden zowel de Amerikaanse dollar als het Britse pond aanhoud, heb ik beide gebruikt om bijzonder schurende anachronismen te vermijden. Vanzelfsprekend schommelen de koersen van valuta constant, maar op het moment van schrijven is het pond ongeveer 1,35 dollar en 1,16 euro waard.

Inhoud

Inleiding	9
Deel een. Het tijdperk van staatsvorming	21
1 'Schurken van het betere soort' en statenbouwers	23
2 Tussen afpersing en bescherming	33
3 Cacaobonen en valsemunten	48
4 Gokkers, beroepscriminelen en de georganiseerde onderwereld in haar vroege fase	59
5 Bedelaarkoningen en boevennesten	70
Deel twee. Het tijdperk van het kapitalisme	91
6 Hoera voor de piratenkoningen	93
7 Corruptie, bureaucratie, vervalsingen en fraude	109
8 Een <i>nice cuppa</i> en wat smokkel	123
9 Stelen en helen: alles van vee tot auto's	133
10 Wat is er eigenlijk mis met dranksmokkelaars, pornografen en drugsdealers?	144
Deel drie. Het tijdperk van globalisering	161
11 Drugssmokkelaars: apostelen van de markt	163
12 Mensen als klanten en handelswaar	178
13 Nepmagnaten en namaakconsumptie	192
14 Het verkopen van de aarde	204
15 Oude meesters te koop en als waarborg	219

16	Witteboordenmaffiosi en de wereldeconomie	235
Deel vier. Heerlijke nieuwe wereld		249
17	Rukkers, phishers, cybercrime en semantiek	250
18	Verbeeldingswedlopen en de misdaden van de toekomst	266
19	Gangsters met vijfsterrenreviews: de macht van het netwerk	280
20	Criminele wereld	302
Noten		313
Woord van dank		339
Persoonsnamenregister		341

Inleiding

De bende was gedisciplineerd, meedogenloos en goed georganiseerd. Deze schurken paradeerden door de stad alsof die van hen was. En misschien was dat ook wel zo: iedereen wist wie ze waren en de gecorrumpeerde politie waagde het niet het tegen ze op te nemen. Elke gangster kende zijn rol en plek binnen de hiërarchie. Hun operaties werden zorgvuldig georganiseerd door een uitgekookte godfather die wist hoe belangrijk loyaliteit is. Geen van de ingezworen bendeleden had moeite om zijn gewelddadige beroep te verzoenen met zijn vrome rooms-katholieke geloof. Al konden ze weinig anders, want de grote baas was ook een groot fan van het rooms-katholieke monopolie. Criminelen binnen zijn machtssfeer hadden de keus: zijn leiderschap accepteren of sterven. Toch sloten de meesten zich niet bij hem aan uit angst, maar omdat het lidmaatschap van zijn bende bescherming, een kans op rijkdom en zelfs een zeker respectabel aanzien bood. Geld heeft natuurlijk zijn eigen allure, maar bovendien was de godfather net zozeer een bemiddelaar en *powerbroker* als bendeleider. Mensen kwamen uit eigen beweging naar hem toe om hun geschillen te beslechten en zich te laten wreken vanwege oude grieven, wetende dat de 'gerechtigheid' die hij bood een stuk vlotter verliep en steviger uitpakte dan die van de rechtbanken.

Deze beschrijving zou zomaar van toepassing kunnen zijn op de mafia in haar hoogtijdagen, bijvoorbeeld in de Siciliaanse bolwerken of Little Italy's van New York of Chicago. De bendeleider die

tegelijkertijd optreedt als scheidsrechter en wreker lijkt regelrecht afkomstig uit Mario Puzo's *De peetvader* (1969). Toch komt deze fictieve beschrijving van een op feiten gebaseerde boevengemeenschap uit *Rinconete y Cortadillo* van de Spaanse schrijver Miguel de Cervantes.¹ Cervantes is natuurlijk bekend vanwege zijn *Don Quijot*, maar hij schreef ook een reeks *Novelas ejemplares*. Een van deze parabels gaat over de twee bandieten Rincón en Cortado, die naar Sevilla reizen in de hoop er snel geld te verdienen. Algauw komen ze erachter dat de misdaadorganisatie van de schimmige señor Monipodio de onderwereld van de stad volledig in haar greep heeft. Wanneer Rincón zo onbezonnen is de vraag te stellen 'of dieven in dit land misschien tol moeten betalen?' waarschuwt de kruier die hun duidelijk had gemaakt waar de echte macht in Sevilla zich bevindt, dat 'als ze niet betalen [...] ze zich toch in ieder geval moeten melden bij señor Monipodio. Hij is hun vader, leraar en beschermer. Daarom adviseer ik jullie om met mij mee te komen en te laten blijken dat jullie aan hem gehoorzamen. Want doen jullie dat niet en wagen jullie het om zonder zijn toestemming een diefstal te begaan, dan zal het jullie berouwen.' Gebruikmakend van charisma, charmes, dreigementen en gedetailleerde informatie heersen Monipodio en zijn 'priors', zijn trouwe medewerkers, over een complex netwerk van inbrekers en bravo's (huurmoordenaars), oplichters en tassendieven. Zelfs gepensioneerde criminelen blijven actief als zogenaamde 'hoornaars', in welke hoedanigheid ze uitkijken naar potentiële doelwitten om te bestelen en beroven. Daarnaast heeft Monipodio vrienden – of cliënten – op hoge posities: wanneer een *alguazil*, een magistraat, hem om hulp verzoekt bij het terughalen van een gestolen portemonnee, schiet Monipodio maar wat graag te hulp. De functionaris is namelijk 'een vriend die ons elk jaar talloze goede diensten bewijst'.²

Dit verhaal maakt in veel opzichten een verbazingwekkend moderne indruk. Maar het is toch echt gepubliceerd in 1613. Bovendien was het geïnspireerd op zelfs nog eerdere verhalen over boevengemeenschappen in Spanje. Veel mensen lijken te denken dat

de georganiseerde misdaad is begonnen bij de negentiende-eeuwse migratie van de Ieren en Italianen naar de Verenigde Staten – en in bijzonder gedurfde studies worden de piraten van de ‘Spanish Main’, de delen van het Spaanse Rijk in de Amerika’s, afgeschilderd als de oorspronkelijke maffiosi. In weerwil van dit wijdverbreide idee dat het een wezenlijk modern verschijnsel is, bieden antieke en vroegmoderne samenlevingen echter volop voorbeelden van georganiseerde misdaad of in ieder geval van haar als zodanig herkenbare voorlopers. De georganiseerde misdaad heeft tal van vormen aangenomen, van de *protection racketeers* in het oude Griekenland, afpersers die dreigden om olijfbomgaarden die gedurende generaties waren gecultiveerd om te hakken of in brand te steken, tot de opkomst van het banditisme in het vroegmoderne Europa en de hedendaagse georganiseerde misdaad, die inmiddels wereldwijd opereert en in de onderwereld naar schatting jaarlijks twee biljoen dollar omzet.³ Cervantes wilde met zijn beschrijving van de dievengemeenschap duidelijk een extreem voorbeeld schetsen, maar tegelijkertijd wijst niets in *Rinconete y Cortadillo* erop dat hijzelf dacht dat hij een zonderling verschijnsel beschreef dat mensen ongeloofwaardig zouden vinden of waar ze volslagen onbekend mee waren. Natuurlijk kunnen we dergelijke literaire ‘feiten’ niet klakkeloos voor waar aannemen. Niettemin verwijst ook Luís Zapata’s *Miscelanea*, dat een stuk eerder dan *Rinconete y Cortadillo* werd geschreven, naar ‘een broederschap’ van dieven die ‘langer heeft standgehouden dan de republiek Venetië; want hoewel de autoriteiten een paar onfortuinlijke boeven hebben gevangen, zijn ze er nooit in geslaagd de leider van de bende op te sporen.’⁴ Deze verhalen zijn weliswaar vaak aangedikt en weerspiegelen de aannames en vooroordelen van de auteurs, maar ze bevatten doorgaans ook zeker een kern van waarheid. Het is bijvoorbeeld zeer onwaarschijnlijk dat de vijftiende-eeuwse Franse bende die bekendstond als de Coquillards echt een door henzelf gekozen ‘koning’ had, zoals destijds werd beweerd. Daarentegen beschikten ze wel over een eigen geheim dialect, dat bekend zou worden dankzij het werk van de dichter François Villon.⁵

Dat alleen al zegt iets over hun cohesie en besef van gemeenschappelijke identiteit. Bovendien bestaan er nog legio van dit soort contemporaine verhalen over historische groepen schurken, evenals officiële documenten, persoonlijke verslagen en zelfs archeologische bewijsstukken. We kunnen eruit opmaken dat de georganiseerde misdaad al even lang bestaat als de georganiseerde samenleving. Sterker nog: aangezien dieven hun eigen codes, structuren en besef van gemeenschappelijke identiteit hebben, spiegelen hun 'onderwerelden' vaak de 'bovenwerelden' van de gewone samenleving.

Jij en ik zijn boeven. Criminelen. Wetsovertreders. Dikke kans dat elk van ons wel eens de wet heeft overtreden, van harder rijden dan de maximumsnelheid, drinken als minderjarige en het roken van een gesmokkelde sigaret tot het opvoeren van een twijfelachtige aftrekpost in onze belastingaangifte. Het is eigen aan de mens om de wettelijke grens op te zoeken en daar soms overheen te gaan, om risico's en potentiële beloningen tegen elkaar af te wegen, ons te begeven in het spanningsveld tussen enerzijds het verlangen naar een veilige en ordelijke samenleving en anderzijds ons eigenbelang. Zo is het altijd geweest. Het is dan ook geen toeval dat een van de meest voorkomende figuren in de premoderne mythologie de *trickster* of schelm was, vaak gebruikt als een versluierde term voor een misdadiger. Onder de oorspronkelijke Amerikanen in het zuidwesten was het Coyote, voor hen in het noordwesten de Raaf; in West-Afrika Anansi de spin; bij de oude Noren Loki; en onder de Chinezen de Apenkoning. Later zou de trickster terugkeren in weer nieuwe gedaanten, die van de snaakse held uit de schelmenromans, Jan Klaassen, Q uit Star Trek of zelfs de muis Jerry (van Tom).

We hebben een diep verlangen naar veiligheid, maar steigen over de eisen die ze aan ons oplegt. We bewonderen de vrijbuiters en de verworpenen, ook al vrezen we hem en willen we hem inperken. Niet voor niets heeft het crime-genre, zowel true crime als misdaad-fictie, onze boekenplanken, bioscopen, televisies en podcasts gekoloniseerd. We vinden het heerlijk om de boef op gepaste afstand te

houden, ramen en deuren te sluiten en ons 's avonds knus voor de televisie te nestelen terwijl we licht huiverend toekijken hoe anderen barre tijden doormaken. Toch is onze relatie met misdaad een intieme. Wij – de zogenaamde goeieriken, de legaal-burgerlijke samenleving, de bovenwereld als afgezet tegen de onderwereld van de gangsters – zijn degenen die misdaad *definiëren*. Wij bepalen immers wat legaal is en wat niet. Wie een paardenmiddel zoals het verdovende ketamine verkoopt aan een dierenarts is een handelaar in medische benodigdheden; verkoop het aan een dealer die het als partydrugs zal doorverkopen onder namen zoals 'special k' en je bent een drugshandelaar. Naarmate samenlevingen zich beter organiseren, grenzen nauwlettender worden gecontroleerd en staten zich uitbreiden, neemt doorgaans de hoeveelheid goederen en activiteiten die we verbieden, controleren, belasten en reguleren navenant toe. De oude Babylonische Codex Hammurabi omvatte slechts 282 wetten, regels en standaarden. Daarentegen bestaat 'title 18' van de United States Code uit 2005 secties en vijf appendices – en dat is dan alleen nog maar het federale strafrecht. Daarnaast is er een enorm complex aan wet- en regelgeving, om nog te zwijgen over het strafrecht van de vijftig Amerikaanse deelstaten.

Misdaad loont dus niet alleen, ze onthult ook. Misdaad is de duistere schaduw van de bovenwereld. Haar vorm wordt bepaald door de samenleving die de schaduw werpt. Want ten eerste: wat wij kiezen om te verbieden en wat we daaraan doen, zegt iets over ons. Tegenwoordig wordt slavernij terecht alom afgekeurd als niet alleen een ernstig vergrijp, maar ook als een volkomen immorele misdaad tegen de menselijkheid. Maar voor de Romeinen was juist het bevrijden van andermans slaafgemaakte meer dan een misdaad, een subversieve daad die het fundament van de maatschappelijke orde bedreigde. Tegenwoordig hanteren we met recht en reden wetten tegen dierenmishandeling, maar in de Middeleeuwen werd gemeend dat dieren handelden op basis van eigen wil, reden waarom ze voor hun 'misdaden' konden worden berecht. In 1379 geloofden de inwoners van het Franse dorp Saint-Marcel-le-Jeussey dat twee kuddes

varkens waren gaan ‘rellen’ bij wijze van steunbetuiging aan drie zeugen die de zoon van een varkenshoeder hadden vertrappt en gedood. De drie zeugen werden ter dood veroordeeld. De andere varkens werden berecht als medeplichtigen, maar een van de kuddes was het eigendom van de plaatselijke priorij. Die verzocht Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, om gratie. Daarop werd de straf van de varkens kwijtgescholden.⁶ Van de leeftijd waarop iemand volgens de wet seksuele betrekkingen mag aangaan en verantwoordelijk voor misdaden kan worden gehouden tot de definitie van wat wel en niet legaal is, geven wetten en misdaden uiting aan de waarden van een staat en samenleving.

Misdaad legt ook de kloven bloot tussen de morele economieën van de staat en zijn mensen. Criminelen gedijen in de ruimte die bestaat tussen de wet en dat wat een gemeenschap als rechtvaardig ziet. Al naargelang staten beter worden georganiseerd, voeren ze wetten in en heffen ze belastingen: beide zijn cruciaal voor hun functie en bestaansrecht. Dit proces criminaliseert activiteiten die voorheen werden geaccepteerd en geeft criminelen die bereid en in staat zijn om importtarieven en accijnzen te ontduiken een competitief prijsvoordeel. De drooglegging in de Verenigde Staten bood de georganiseerde misdaad op een presenteerblaadje een markt met een jaarlijkse waarde van drie miljard dollar (in 1920, het jaar van invoering, het equivalent van de helft van de Amerikaanse federale begroting) terwijl veel Amerikanen vonden dat deze handel moreel volkomen te rechtvaardigen was. Evenzo wordt in de Russische samenleving van oudsher scherp onderscheid gemaakt tussen *prestoeplenieje*, misdaad zoals gedefinieerd door de wet, en *zlodejanieje*, immoreel geachte daden.⁷ Eeuwen aan autocratisch en zelfzuchtig wanbestuur door kleine, afgebakende elites – van tsaristische aristocraten, partijbureaucraten dan wel de politici annex zakenmensen van tegenwoordig – hielden beide concepten ver uit elkaar. De Russische staat probeerde activiteiten te criminaliseren die gewone Russen als hun recht beschouwden (zoals het sprokkelen van brandhout in de bossen van de tsaar, waarvan men vond dat hij meer dan

genoeg had) terwijl de samenleving juist de wenkbrauwen fronste over activiteiten die de staat hetzij sanctioneerde, hetzij niet al te zwaar opnam (zoals corruptie en paardendiefstal).

De mate waarin misdaad in het algemeen en georganiseerde misdaad in het bijzonder voorkomt, is vaak een goede indicator van spanningen in een samenleving. Zoals Nick Fisher concludeerde in zijn onderzoek naar het oude Athene, 'hielpen de relatieve stabiliteit van de samenleving, de afwezigheid in zowel de stad als op het platteland van noemenswaardige sociale onvrede en onlusten, de krachtige familiebanden en sterke lokale gemeenschapszin allemaal om dit soort misdaad binnen de perken te houden'.⁸ Het handhaven van deze stabiliteit en balans is het moeilijkst in tijden van snelle economische, sociale en politieke veranderingen. Elke samenleving en elk tijdperk is kwetsbaar voor de destabilisatie die deze veranderingen met zich meebrengen, evenals voor de daaruit voortvloeiende ontwikkelingen in de misdaad. Het Egyptische Nieuwe Rijk kende onder de ramessidische farao's, in de twaalfde en elfde eeuw v.Chr., een periode van expansie en economische verandering die de elites in aanraking bracht met buitenlandse invloeden en nieuwe bronnen van welvaart. Deze kenteringen creëerden verspreid over het rijk een voedingsbodem voor onrust, instabiliteit en een crisis van waarden terwijl nieuwe geloofsovertuigingen en belangen de status quo uitdaagden.⁹ De val van een rijk kan nog ontwrichtender zijn. Verspreid over de Vruchtbare Halve Maan van het Midden-Oosten ging de neergang van bijvoorbeeld de Soemerische, Hettitische en Egyptische rijken van het tweede millennium v.Chr. gepaard met verhalen over de plunderingen van uiteenlopende bandieten, rovers, huurlingen en outlaws die samen bekendstonden als de Habiru (of 'apiru' een term die je zou kunnen vertalen als 'vuil'). Toen het Koreaanse Goryeorijk bezweek onder druk van bloederige interne intriges en opeenvolgende Mongoolse invasies, zorgde dat voor zo'n uitbarsting aan oproer en banditisme dat het rijk in 1270 feitelijk eieren voor zijn geld koos en zich schikte in de rol van Mongoolse vazalstaat.

Naarmate de menselijke geschiedenis voortschreed voltrokken deze veranderingen – in allerlei vormen en maten – zich in een steeds hoger tempo. Ze stuwen sociale groepen naar de voorgrond die nog geen evenredig aandeel in de status quo hadden, zoals de hoger opgeleide middenklassen die in het negentiende-eeuwse Europa de revolutionaire bewegingen zouden aanjagen. Ze creëren nieuwe mogelijkheden die de staat niet aan regels kan of wil onderwerpen, zoals gedwongen huwelijken en de verkoop van baby's in zo'n beetje elke eeuw tot aan de twintigste, en de digitale cryptovaluta van vandaag de dag. Deze veranderingen plaatsen vraagtekens bij oude zekerheden en verzwakken of vernietigen ooit solide structuren van sociale controle. Tijdens de industriële revolutie werden boeren richting de steden gedreven, waar ze ineens niet langer gebonden waren aan aloude beperkingen, van de mogelijke teleurstelling van hun families tot het gezag van dorpsouderen. Geen wonder dat ze zo weerspanning waren dat ze in Engeland de *troublesome classes* werden genoemd. De minachting waar ze op stuitten, was voor hen alleen maar meer reden om te kiezen voor hooliganisme en aansluiting bij straatbendes: misdaad als protorevolutionaire daad van klassenstrijd en culturele opstand. Naast winnaars creëren ingrijpende veranderingen natuurlijk ook verliezers. Zij hebben dan de keus: aanvaarden dat hun status en rijkdom verminderen, of op zoek gaan naar nieuwe, illegale manieren om er toch aan vast te houden. In Italië en Japan profiteerden bijvoorbeeld de gangsters na de nederlaag in de Tweede Wereldoorlog van de grootschalige transitie naar moderne economieën en democratieën; en in Rusland sloegen ze toe na de uitputtingsslag van de Koude Oorlog.

Ten slotte schuift het veranderende karakter van misdaad mee met het bereik, de macht en de legitimiteit van de staat. Naarmate de staat de 'grijze gebieden' weet in te perken waar criminelen het staatsgezag kunnen ontlopen – van de ondoordringbare bossen waar bandieten zich ophouden tot de wetteloze sloppenwijken van de steden – zullen criminelen zich beter moeten organiseren om te overleven. Na een darwiniaans proces zullen de slimste, efficiëntste,

meest meedogenloze criminelen, en zij met de beste connecties, de vruchten van hun inspanningen kunnen plukken. Zij zullen de domeinen en zaken van hun minder fortuinlijke of minder effectieve rivalen overnemen. Tegelijkertijd kan misdaad de staat ook een voorwendsel geven om de restricties en controles op te voeren. Volgens de Franse filosoof Michel Foucault biedt misdaad ‘als gevolg van de veralgemeniseerde politieactiviteiten die ze rechtvaardigt, aanleiding tot aanhoudend toezicht op de bevolking: het politieapparaat is in staat om via surveillance van delinquenten het hele maatschappelijke domein in de gaten te houden.’¹⁰ Met andere woorden: meer misdaad – of dan toch meer angst onder de bevolking voor misdaad – kan ook meer repressie betekenen. En dus kunnen velen op hun eigen kleine en meedogenloze manieren profiteren van de misdaadsector.

De meeste misdaad is niet georganiseerd. Toch zal dit boek de focus leggen op de activiteiten van bendes, maffia's, misdaadsyndicaten en *dark networks*. Want een verkenning van de onderliggende relatie tussen de onderwereld en de bovenwereld – van zowel de manier waarop de toenemende complexiteit van de ene wereld leidt tot toenemende complexiteit van de andere, als de manier waarop ze elkaar even vaak ondersteunen als uitdagen – kan ons namelijk veel vertellen over onszelf en de organisatievormen waarvoor we kiezen.

Maar wat is georganiseerde misdaad? Definities zijn vaak nogal saai, maar zeker hier zijn ze onontbeerlijk. Georganiseerde misdaad is immers meer dan alleen misdaad die is georganiseerd. Bij bijna elke misdaad die is gepland en wordt gepleegd door meer dan één iemand zal enige mate van coördinatie te pas komen. In de Azteekse samenleving werden er dusdanig vaak granen uit de afgesloten maisvoorraadruimten gestolen, dat de wet expliciet verschillende straffen noemde voor de twee cruciale rollen: voor degene die daadwerkelijk de voorraadruimte betrad en voor degene die hem hielp erin te klimmen. Eerstgenoemde werd gezien als de criminele leider en zou als straf tot slaaf worden gemaakt.¹¹ En toch is dit niet wat we

doorgaans met georganiseerde misdaad bedoelen. Georganiseerde misdaad betreft een zakelijke onderneming die niet-ideologisch is, want alhoewel haar leden vaak streven naar politieke invloed of zelfs macht teneinde zichzelf en hun toekomstige activiteiten te beschermen, doen ze dat in de allereerste plaats voor de winst. Ze willen de wereld niet veranderen, alleen bezitten. Terroristen vallen soms terug op de tactieken van de georganiseerde misdaad om fondsen voor hun activiteiten te werven, zoals de Noord-Ierse paramilitairen die drugs dealden op parkeerplaatsen van pubs, of Islamitische Staat, dat op het hoogtepunt van zijn macht in 2014-2015 meer dan een miljoen dollar per dag verdiende aan de smokkel van olie uit de gebieden in Syrië en Irak die de terreurorganisatie destijds controleerde. Dat maakt ze echter nog geen georganiseerde misdaadbendes.

Georganiseerde misdaad heeft een sociaal karakter en behelst meerdere leden die in nauw onderling contact staan. Ze zijn familie van elkaar of afkomstig uit dezelfde straat of hetzelfde dorp. Misschien ontmoeten ze elkaar in een café, op een werkplaats, in een exclusieve club of juist in een obscure kroeg. Op de een of andere manier delen ze een gevoel van gemeenschap, een reeks gemeenschappelijke waarden of in ieder geval een minimum aan onderling vertrouwen. Deze gedeelde identiteit kan op uiteenlopende manieren worden uitgedragen en bestendigd: via gezworen eden van broederschap, tatoeages, onderscheidende slang of zelfs een geheime dieventaal. De Japanse yakuza's hebben bijvoorbeeld een voorkeur voor geraffineerde artistieke tatoeages, maar die dragen ze niet op hun nek, handen of onderarmen. Hun tattoos zijn bedoeld om achter gesloten deuren te worden getoond; tegelijkertijd moet de gangster in staat zijn in de burgersamenleving mee te draaien. Daarentegen zijn de veel zichtbaardere tatoeages van de traditionele Russische *vori* ('dieven') niet alleen tekenen van het lidmaatschap van een broederschap uit de onderwereld, maar ook een communicatiemiddel dat zo'n beetje alles in codes vervat, van iemands geloofsopvattingen tot het cv van de crimineel in kwestie.

Ook kent ze een hiërarchie. Sommigen geven bevelen en anderen gehoorzamen daaraan. Sommige bendes zijn werkelijk piramidaal, met een leider aan de top, kapiteins en luitnants in het midden en tal van voetsoldaten onderaan. Zo wordt een Chinese triade geleid door een 'bergmeester', die vertrouwt op zijn 'wierookmeester' en 'pionier' om respectievelijk de rituelen en discipline te handhaven, en de organisatie vorm te geven. Onder hen staan de 'rode staak', 'witte waaier' en 'strosandaal' – die respectievelijk verantwoordelijk zijn voor de administratie, handhaving van regels en de betrekkingen met andere bendes – en een reeks ingewijde '49'ers' en 'blauwe lantaarns' (leerlingen). Wat jammer dat de meeste andere bendes het zonder zo'n poëtische naamgeving doen! Andere bendes lijken dan weer bijna egalitair, wat het vaakst geldt voor kleinere of eenvoudigere straatorganisaties. Maar ook wanneer een formele hiërarchie ontbreekt, zullen sommige groepsleden hun zin kunnen door-drijven op basis van fysieke kracht, anciënniteit of gewoon charisma.

Ten slotte, en nog meer voor de hand liggend: de georganiseerde groep begaat misdaden. Dat wil zeggen: daden die volgens de standaarden van de tijd illegaal zijn. Wanneer er geen wetten van toepassing zijn, of wanneer de wetten gewelddadig, roofzuchtig en arbitrair gedrag toestaan, hebben we misschien te maken met warlords, schurkenstreken, immoraliteit en uitbuiting, maar kun je het geen echte misdaad noemen. Bij de formulering van de definitie ben ik in hoge mate schatplichtig aan Howard Abadinsky, die misschien wel de meest gebruikte definitie van georganiseerde misdaad heeft geformuleerd.¹² Gezien het doel van dit onderzoek, waarin Romeinse bandieten zij aan zij zullen worden opgevoerd met Siciliaanse maffiosi, en de Chinese triaden uit de eenentwintigste eeuw zij aan zij met hun zeventiende-eeuwse voorouders, luidt de werkdefinitie:

Georganiseerde misdaad is een voortdurende zakelijke onderneming die losstaat van de traditionele en wettelijke sociale structuren en waarin een aantal mensen samenwerkt binnen een eigen

hiërarchie om macht en invloed te verwerven teneinde er via illegale activiteiten zelf beter van te worden.

Natuurlijk kan zo'n breed canvas als de hele geschiedenis van de mensheid alleen met grove streken worden geschilderd. Aan allerlei details en nuances zal onherroepelijk voorbij worden gegaan en nationale eigenaardigheden zullen worden weggelaten. Daarnaast wil ik grif erkennen dat mijn eigen vooringenomenheid en achtergrond me vaak richting Europese voorbeelden drijven. Bovendien zijn aanduidingen zoals 'antiek', 'vroegmodern' en 'modern' onherroepelijk subjectief. Het straatbeeld van het hedendaagse Rusland oogt zonder twijfel 'modern', terwijl het personalistische hof dat Vladimir Poetin rond zichzelf heeft vormgegeven bijzonder sterk herinnert aan de vroegmoderne tsarentijd. Evenzo zou je erover kunnen twisten of het welvarende, geletterde en tolerante Amsterdam, dat eind zestiende, begin zeventiende eeuw – in zijn Gouden Eeuw – het hart van de noordelijke renaissance vormde, echt minder 'modern' was dan het hedendaagse Caracas (dat nog altijd de twijfelachtige eer geniet de gewelddadigste hoofdstad van de wereld te zijn) of Damascus (dat jaar na jaar onderaan het lijstje 'meest leefbare steden' van *The Economist* bungelt), ook al hebben ze internet, vliegvelden en fastfood.¹³

Nu we zijn uitgerust met onze definities kunnen we beginnen aan onze verkenningstocht langs de veranderende waarden van de wereld, de opkomst van de staat en het ontstaan van de moderne samenleving. Dat is namelijk het verhaal dat zich laat vertellen aan de hand van de ontwikkeling van de onderwerelden en misdaden van het vroegmoderne banditisme, de achttiende-eeuwse Engelse theesmokkelaars en de hedendaagse smokkelaars die op industriële schaal in drugs en mensen handelen tot de hightechmisdaden van de dag van morgen.

Deel een

Het tijdperk van
staatsvorming

1 ‘Schurken van het betere soort’ en statenbouwers

In 1655 had de Chinese keizers Shunzhi schoon genoeg van zijn eunuchen. En dus vaardigde hij een decreet uit, dat werd geëst in een ijzeren tablet. Daarin trok hij als volgt van leer:

Sinds antieke tijden is het traditie dat er gebruik wordt gemaakt van de diensten van eunuchen. De misstanden waarvoor zij verantwoordelijk zijn, hebben echter vaak geleid tot rampzalige be-roering. Ze hebben macht misbruikt, zich bemoeid met regerings-zaken, geheime agenten georganiseerd, onschuldigen vermoord, troepen geleid en hun kwaadaardige praktijken verplaatst naar de grensregio's. Ze hebben zich zelfs ingelaten met samenzweringen, complotten gesmeed tegen loyale en oprechte mensen, strijd tus-sen facties ontketend, en vleierij en pluimstrijkerij aangemoedigd. Met uiteindelijk als gevolg dat de staatszaken elke dag achteruit-gingen en er alom corruptie de kop opstak.¹

In het keizerlijke China speelden de eunuchen vanaf de tweede eeuw een belangrijke rol aan het hof. Veel ouders lieten hun zonen castreren in de hoop ze daardoor een kans te geven om aan de ar-moede te ontsnappen. Niettemin zouden de meesten nooit een functie aan het hof krijgen. Wat gebeurde er met de afvallers, diege-nen die voor niets waren verminkt? Ze werden beschimpt en ge-minacht. Alhoewel sommigen gingen bedelen of de toekomst voor-spellen, hoeft het niet te verbazen dat anderen – gefrustreerd, boos,

verworpen – voor een leven als bandiet kozen.² Zij voegden zich naar een harde traditie van gemarginaliseerde, verarmde gemeenschappen, een traditie van gedemobiliseerde Mongoolse soldaten en gewone boeren in tijden van misoogsten. Ze kozen niet alleen voor de misdaad omdat ze een manier bood om te overleven, maar ook om alternatieve gemeenschappen en machtsstructuren te creëren waarbinnen ze zich thuis konden voelen. Zoals Shunzhi zou ondervinden zorgden pogingen om het aantal eunuchen aan het hof te verminderen – op de piek in 1644 waren er maar liefst 70.000 – ervoor dat het aantal eunuchbandieten toenam.

Banditisme was in veel vroegmoderne samenlevingen een reeds lang bestaand en zelfs gerespecteerd vak. Brent Shaw schrijft dat de Grieken tegen de zesde of vijfde eeuw v.Chr. de termen *lesteia* en *lestes* weliswaar in negatieve zin waren gaan gebruiken, waarmee ze respectievelijk verwezen naar piraten en rovers, maar dat deze woorden voordien geen pejoratieve bijklank hadden: ‘Ze verwezen simpelweg naar een andere manier om in je levensonderhoud te voorzien, en wel door via roofovervallen en plunderingen economische goederen te verwerven.’³ Dat verklaart dat het banditisme een van de vijf basale middelen van bestaan kon worden die door Aristoteles werden beschreven, naast jagen, landbouw bedrijven, vissen en kuddes hoeden. Toch is het geenszins louter een antieke praktijk. In de vroege zestiende eeuw werd de hoofdstedelijke regio van het China onder de Ming-dynastie geplaagd door de Xiangmazei, de ‘bandieten van de fluitende pijl’ – die zo werden genoemd omdat ze gegroefde pijlen gebruikten die een angstaanjagend geluid maakten wanneer ze door de lucht sneden. Deze bandieten werden zo berucht dat handelaren bij het horen van de typische lijkzang van deze wapens onmiddellijk de benen namen en al hun waar achterlieten. En tot in de twintigste eeuw wijdden Noord-Arabische bedoeïenen zich geestdriftig en meedogenloos aan de *ghazw* (‘razzia’ of ‘strooptocht’), een praktijk waarbij een kleine troep een andere stam overviel – in het beste geval zonder bloedvergieten aan beide kanten – en aan het plunderen sloeg: bij voorkeur kamelen, de

meest geliefde buit. Zoals de zevende-eeuwse dichter Al-Qutami schreef, ‘bestaan onze zaken uit overvallen plegen op de vijand, op onze burens, en op onze broeder, als we niemand anders hebben om te overvallen dan een broeder.’⁴

Toch was het banditisme vaak het gevolg van een maatschappelijke crisis. Of dat nu een bovenmatige aanwas van eunuchen was, slechte oogsten, de ontvruchten van oorlog of de perverse gevolgen van vrede. De joods-Romeinse schrijver Flavius Josephus constateerde dat als gewassen het slecht deden, het leidde tot ‘een oogst van bandieten.’ Want om te overleven zagen mensen zich dan gedwongen tot bijvoorbeeld stelen en plunderen.⁵ Mensen werden ook vaak tot banditisme gedwongen door oorlog – of zelfs door vrede. Het einde van de Spaanse Successieoorlog in 1714 zorgde ervoor dat veel muilezeldrijvers hun middelen van bestaan verloren. Dat was des te problematischer, aangezien ze werden beschouwd als moreel verdorven. Ze begroeven namelijk niet alleen de lichamen van dode dieren, maar ontdeden zich namens de rechtbank ook van de lijken van opgehangen criminelen. Bij ontstentenis van andere manieren om in hun levensonderhoud te voorzien, vormden ze de kern van de *Bokkerijders* die rovend en plunderend de Maasvallei en omliggende contreien van de Lage Landen onveilig maakten.⁶

Vaak werden de bandieten (uiteindelijk) bedwongen door lokale gemeenschappen of machtsstructuren. Het leven van Ishikawa Goemon en zijn daden in het zestiende-eeuwse Japan zijn sterk gemythologiseerd. Hij is afgeschilderd als van alles en nog wat, van een revolutionair tot een ninja die huurmoorden pleegde. Wat hoe dan ook vaststaat, is dat hij een gedisciplineerd en efficiënt bandietenleger bijeen wist te brengen dat lange tijd ongestraft zowel heren als kooplieden beroofde – totdat hij te ver ging. Goemon werd pas gepakt in 1594 toen hij zo vermetel en roekeloos was om in te breken in het kasteel van Toyotomi Hideyoshi, de krijgsheer die zich had ontpopt tot de dictator van het land, met de bedoeling hem te vermoorden. Hij werd echter in de kraag gevat en publiekelijk levend gekookt. Het was het soort dood dat hem onvermijdelijk tot

volksheld maakte. Niettemin viel zijn bende na zijn dood uit elkaar.

In andere tijden werden bandieten feitelijk ingelijfd. De grens tussen oorlogvoering en banditisme is vaak poreus. Zo verzette Hereward de Wakende, de Engels-Deense heer van de Isle of Ely, zich na de Normandische invasie van Engeland in 1066 net zozeer door middel van strooptochten als militaire operaties tegen de indringers. Zijn mannen plunderden in 1070 de abdij van Peterborough ‘om haar schatten tegen de Normandiërs te beschermen’. Het jaar daarop werden ze echter in de pan gehakt door Willem de Veroveraar. Misschien kun je zeggen dat Hereward postume genoegdoening kreeg doordat hij in een reeks romantische vertellingen en balladen werd vereeuwigd als een branievolle krijger en lepe rebel. In werkelijkheid valt met geen mogelijkheid te bepalen in hoeverre hij zich nu precies inliet met guerrillastrijd en in hoeverre met banaal banditisme.⁷

Soms werden de rovers daadwerkelijk ingezet als instrumenten van staatsvorming. Verderop zullen we bespreken hoe piraten door de wet werden erkend als kapers. Net zoals bandieten soms openlijk als soldaten worden gerekruteerd (in de oorlog die volgde op de Russische invasie van Oekraïne in 2022 namen beide strijdende partijen veroordeelden in dienst), werd er in andere tijden heimelijker gebruikgemaakt van hun diensten. De Azteken tuigden tussen de dertiende en zestiende eeuw een steeds effectievere gecentraliseerde overheid op, waarbij ze onder meer militaire patrouilles langs de wegen invoerden. En toch bleven struikrovers en soortgelijke misdadigers een ware plaag voor de handelskaravanen die van de ene stad naar de andere trokken. Ongetwijfeld waren de meeste rovers uit op winst, maar vooral in de periode voordat het Azteekse Rijk in 1428 (vanaf dat moment de Triple Alliantie) de oorspronkelijke drie stadstaten Mexico-Tenochtitlan, Texcoco en Tlacopan verenigde, lijken er ook gevallen te zijn geweest waarin ze uit naam van een van deze stadstaten een soort geheime oorlog tegen een van de andere voerden.⁸ Ze waren en bleven bandieten, maar tegelijkertijd traden ze ontegenzeggelijk op als actoren van de staat.

Bandietenrijken

En soms was het de ultieme buit om stichter van een staat te worden. Charles Tilly schreef dat ‘banditisme, piraterij, gangsterrivaliteit, politieactiviteiten en oorlogvoering zich allemaal op hetzelfde continuüm bevinden’ en dat dit ‘continuüm liep van bandieten en piraten via belastinginspecteurs, regionale machthebbers en professionele soldaten tot koningen.’⁹ De slimste roofdieren begrijpen immers dat het noodzakelijk is om zich te verzekeren van een stabiele populatie prooien: dát besef leidde tot een proces van staatsvorming. De econoom Mancur Olson stelde dat er twee typen bandieten zijn, bandieten die rondtrekken en bandieten die op een vaste plek blijven.¹⁰ De zwervende bandiet valt aan, pakt wat hij pakken kan – ook als dat alles is wat het slachtoffer heeft – en trekt verder. Het stationaire type steelt als het ware de gehele gemeenschap en krijgt daarvoor nieuwe drijfveren. De zwervende bandiet zal de kip met de gouden eieren grijpen, zo veel mogelijk eieren stelen, de kip slachten en opeten, en de dag erna uitkijken naar een andere. De stationaire bandiet zal daarentegen proberen om de kip goed te voeden en gezond te houden, erop anticiperend dat hij daardoor een leven lang zal kunnen rekenen op een gestage aanwas gouden eieren. Een *slimme* stationaire bandiet zal alleen voor zichzelf pakken wat zijn prooien kunnen missen, hen beschermen tegen andere bandieten die hen willen doden of hen beroven van alles wat ze hebben, en hen misschien zelfs van publieke goederen voorzien. Zo kunnen zij rijker worden en kan hij in de loop van de tijd meer van ze afnemen. Aldus wordt de bandiet een monarch.

Hoezeer verschilde de macht van een stationaire bandiet van andere bronnen van macht? De ambitieuze Marcus Licinius Crassus werd gezien als de rijkste man in de late periode van de Romeinse republiek omdat hij betrokken was bij tal van uiteenlopende (schimmige) zaken. In een van de meest vernuftige sloeg hij een slaatje uit het gegeven dat de stad niet beschikte over een publieke brandweer, ook al brak er vaak brand uit. Dus wat deed Crassus? Hij richtte een

eigen brandweer op. Arriveerde die op de plek van een brand, dan bood Crassus ook maar meteen aan het vastgoed op te kopen, tegen een brandprijs welteverstaan. Sloeg de eigenaar dat aanbod af, dan keken Crassus en zijn brandweerlieden met de armen over elkaar toe terwijl het gebouw afbrandde. Ook later waren er mensen die geen vertrouwen stelden in de staat, maar wel in wat de schrijver Apuleius ironisch 'de dappere, standvastige, betrouwbare schurk van het betere soort' noemde.¹¹ Terwijl Crassus binnen een bestaande staat opereerde, creëerden anderen doodleuk hun eigen staat. In de vijfde eeuw streken Visigotische indringers neer op de ruïnes van het Romeinse Gallië, om daar hun eigen koninkrijk te stichten.¹² Van de negende tot de elfde eeuw kochten de inwoners van het huidige Frankrijk en Engeland met het zogeheten 'Dane-geld' de plunderende Vikingen af, die zelf aan de basis van hun eigen staten lagen.¹³ Het was onderdeel van een brede ontwikkeling waarbij kleinschalige bendes die onverwachte raids uitvoerden (voor circa 850) gaandeweg samensmolten tot grotere plunderende legers die uiteindelijk hun eigen koninkrijkjes stichtten in onder meer Dublin, Northumbria, Normandië en Rusland. Vervolgen eisten ze tribuutbetalingen van naburige gemeenschappen. Wie niet betaalde wachtte oorlog.¹⁴

Overigens waren de bandieten niet noodzakelijkerwijs buitenstaanders. Frances Stonor Saunders schreef dat 'ridders een instrument van brute kracht waren: ze konden geweld inzetten om gemeenschappen op te bouwen of te vernietigen'.¹⁵ Wie voorbij de mythologie van ridderlijkheid kijkt, ziet dat ze grotendeels deden wat ze wilden. Hobsbawm kenschetste dit als het tijdperk van 'feodale anarchie'.¹⁶ Op haar beurt concludeerde Barbara Hanawalt in haar onderzoek naar wat ze spitsvondig aanduidt als 'bontenboordencriminaliteit', dat 'koningen en baronnen ervan uitgingen dat een bepaalde mate van criminele activiteiten hoorde bij een edelman [behalve natuurlijk wanneer het hun eigen belangen raakte] en dan ook diende te worden getolereerd'.¹⁷ *Boys will be boys* en kennelijk blijven ook ridders nu eenmaal ridders. Een terugkerend

thema in middeleeuwse commentaren is de mate waarin de wet de rijken en machtigen der aarde niets in de weg legde. Zo vergeleek de vijftiende-eeuwse Franse dichter Eustache Deschamps het recht met een spinnenweb dat wel de kleinere vliegjes vangt, maar bij een aanvaring met een groter insect in stukken wordt gescheurd. Dezelfde vergelijking duikt telkens op in het werk van zijn tijdgenoten, van dat van de Engelse schrijver Thomas Hoccleve tot dat van Girolamo Savonarola, de licht ontvlambare en radicale monnik en hervormer uit Italië.¹⁸

Vaak dreigden hardnekkige en arrogante plaatselijke tirannen pas in aanraking te komen met het recht wanneer ze in ongenade vielen bij diegenen die boven hen in de voedselketen stonden. Een goed voorbeeld biedt Sir John Molyns, in de veertiende eeuw de gesel van Buckinghamshire. Deze gunsteling van koning Edward III pikte grond in en liet zijn vijanden, onder wie de drost van het graafschap, aanvallen of vermoorden. Daar kwam hij mee weg, omdat hij zowel koninklijke steun genoot als de bescherming van een van de rechters van de koning. Hij combineerde zijn rol als bontenboordencrimineel met vergelijkbare activiteiten uit naam van de koning. Zo kreeg hij in 1337 opdracht om in Londen alle buitenlandse handelaren op te pakken. Overigens wel met uitzondering van de eigen Italiaanse bankiers van de Edward, waardoor onwillekeurig het vermoeden rijst dat zij royaal hadden betaald voor hun immuniteit en de verwijdering van hun concurrentie. Pas toen Molyns Edward van zich vervreemde, werd hij voor zijn misdaden ter verantwoording geroepen. Niettemin keerde hij terug in de gunst van de koning zodra zijn diensten weer nodig waren. In 1345, in de aanloop naar nog maar eens een oorlog met Frankrijk, werd hij gepardonneerd.¹⁹ Evenzo konden leden van de Russische landadel juridische procedures vaak opschorten door actieve diensten voor de tsaar te verrichten, een praktijk die tot in ieder geval de zeventiende eeuw bleef bestaan.²⁰

Ondernemers in geweld

Deze ‘ondernemers in geweld’, die met succes zowel brute kracht als politieke autoriteit inzetten, waren producten van hun tijd. Hoewel ze stevast opdoken wanneer staten zwak waren en er behoefte was aan hun diensten, domineerden ze vooral in de chaotische intermezzo’s tussen de ineenstorting van een oude staat en het ontstaan van een nieuwe. Vadim Volkov muntte het begrip ‘ondernemers in geweld’ niet toevallig in zijn onderzoek naar de chaotische wijze waarop Rusland begin jaren negentig oprees uit de puinhopen van de Sovjet-Unie.²¹ Ze kwamen echter nog vaker voor in vroegere tijden toen legers ‘complexe zakelijke ondernemingen’ waren, zowel de grenzen van landen als concepten van legaliteit in de praktijk fluïde waren en het concept van de staat zelf nog in ontwikkeling was.²² Uit de veroveringstochten en plunderingen van deze gewelddadige ondernemers kwamen staten en dynastieën voort: het banditisme als een instrument van staatsvorming en sociale mobiliteit. Zij die gewapende macht met succes wisten samen te brengen gingen strikt genomen misschien illegaal te werk, maar konden hun vermogen tot geweld omzetten in politieke legitimiteit door te bewijzen dat ze er goed in waren. Of zoals Augustinus het in de vijfde eeuw verwoordde:

Zodra zo’n schurkenbende erin slaagt om zo veel rekruten te werven uit de gelederen van de gedemoraliseerden dat ze een grondgebied kan inpalmen, een bolwerk kan vestigen, steden kan innemen en mensen kan onderwerpen, eigent ze zich de kwalificatie ‘koninkrijk’ toe. In de ogen van de wereld wordt die naam niet verstrekt door het afzien van agressie, maar juist door het verwerpen van straffeloosheid.²³

En zo ontstond in Europa het feodalisme. In sommige gevallen werd grond ingepikt en werden inwoners met bruut geweld onderworpen, in andere gevallen onderwierpen mensen zich uit eigen

beweging in ruil voor de bescherming die in een gevaarlijke en gewelddadige tijd noodzakelijk was. Effectieve gewelddadige ondernemers die lang genoeg wisten te overleven, klommen soms op binnen de politieke orde. Dat de opportunistische handelaar Giovanni Agnello in 1364 de heer van Pisa kon worden, had hij te danken aan de steun van de beruchte Engelse huurling John Hawkwood (want het staat nergens geschreven dat een ondernemer in geweld zelf dat geweld moet uitvoeren, hij dient alleen in staat te zijn om het geweld effectief te controleren en ontketenen). Hij had echter meer strategisch inzicht dan geluk: toen hij in 1368 klemzat in het naburige Lucca stortte het balkon in waarop hij stond en werd hij afgezet tijdens een tegencoup.²⁴

Evenmin is dit concept voorbehouden aan alleen Europa, want het kan worden aangetroffen in vroegmoderne samenlevingen verspreid over de wereld. In het keizerlijke China verzamelden de rentmeesters van de keizerlijke gebieden doorgaans 'een brede keur aan deserterende soldaten, plaatselijke zware jongens en mannen die hadden weten te ontsnappen aan het systeem van huishoudregistratie' als hun beveiligers en belastinginspecteurs. Hun leiders verwierven zo veel dwingende macht dat 'vele functionarissen stilzwijgend de macht van deze de facto satrapen erkenden'.²⁵ Met brute kracht koop je gezag. Een weerspanniger voorbeeld komt naar voren in Donald Crummeys onderzoek naar banditisme in het negentiende-eeuwse Ethiopië, zonder meer een premoderne samenleving. Crummeij onderzocht het concept *sheftenat*, dat bestaat uit een combinatie van roof en rebellie, die grotendeels werden uitgeoefend en geleid door leden van de elite. Keizer Tewodros (of Theodorus), een van de aartsvaders van het moderne Ethiopië, klom op door middel van 'sheftenat'. Hij werd als Kassa Hailu geboren in een adellijke familie, bestuurde zijn eigen gebieden in Qwara op verstandige wijze terwijl hij het laagland van West-Ethiopië meedogenloos plunderde. Ook nadat hij was benoemd tot gouverneur van Qwara bleef hij de rollen van edelman en bandiet combineren. Op de lange weg van bandiet naar keizer gebruikte hij sheftenat om zijn vijanden te straffen, zich-

zelf te verrijken en zijn leger te vergroten door nieuwe krijgers aan te trekken met de belofte van buit en glorie.²⁶ Dit soort gewelddadig ondernemerschap dat wordt uitgevoerd in overeenstemming met erkende conventies en via sociaal (alhoewel niet wettelijk) gelegitimeerde instituties en leiders, ligt ten grondslag aan staatsvorming.

Een echte staat heeft evenwel zijn eigen eisen. Hij moet worden verdedigd; de elite moet worden afgekocht; de staat heeft kerken, tempels, graanschuren en gieterijen nodig, evenals herauten die de monarch prijzen en klerken die zijn rijkdom bijhouden. Dat alles vereist geld en dus belastingheffing, en dat vereist meer dan alleen plundering. Maar wat heeft criminaliteit ons te vertellen over het verschil tussen belastingheffing en afpersing? Of anders geformuleerd: wat is eigenlijk het verschil tussen een staat en een *protection racket* ('gedwongen bescherming tegen betaling')? Over deze netelige vraag zullen we ons nu buigen.